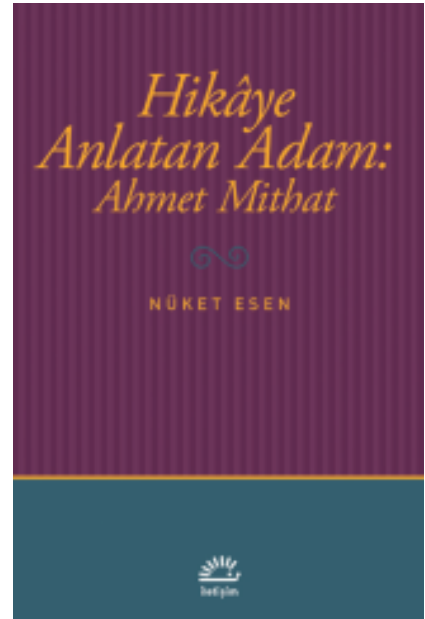

Mesafesiz Dilin Olanakları:

Hikâye Anlatan Adam Ahmet Mithat

AHMET DURAN ARSLAN*

1870-1910 yılları arasındaki kırk yıllık yazın hayatı boyunca iki yüze yakın telif/tercüme eser kaleme almış, velut bir yazar olan Ahmet Mithat, gerek yaşamı ve renkli kişiliği gerekse de yazarlığı ve eserleri ile senelerdir kendinden söz ettirmiştir. “Efendi Baba”, “Kırk Beygir Gücünde Yazı Makinesi” gibi adlarla anılan yazar hakkında farklı perspektiflere sahip birçok akademik araştırma ve çalışma yapılmıştır. Nüket Esen’in yakın zamanda kaleme aldığı *Hikâye Anlatan Adam: Ahmet Mithat* adlı inceleme ise hem içerik hem de üslup özellikleri itibarıyla konuyla ilgili öteki çalışmalardan farklı bir yer edinmiştir kendine.

Bu kitap, Nüket Esen’in Ahmet Mithat’la ilgili yayımlanan en son kitabı. “En son” diyorum çünkü yirmi beş seneyi aşkın süredir Ahmet Mithat üzerine çalışmakta olan Esen’in yazarla ilgili üç kitabı daha var: *Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar* (2003), *Merhaba Ey Muharrir!* [Erol Köroğlu’yla birlikte] (2006), *Beliyat-ı Mudhike ve Karı Koca Masalı ve Ahmet Mithat Kaynakçası* (2011). Ayrıca, *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar* (2006) kitabının ilk bölümü olan “*Modern Türk Edebiyatının Doğuşunda Ahmet Mithat*” da, Esen’in yazarla ilgili çalışmalarını topladığı önemli kaynaklardan biri. Peki, Esen’in en son yayımlanan kitabında Ahmet Mithat ve onun yazın hayatı nasıl, hangi anlatısal stratejilerle ele alınmıştır, bu incelemenin konuyla ilgili diğer çalışmalara göre konumu ve onlardan ayrılan özellikleri hakkında neler söylenebilir?

Hikâye Anlatan Adam: Ahmet Mithat, daha ilk sayfalarında geleneksel tanım, açıklama ve kabullere aykırı bir anlatım ve okunuş biçiminin olacağını deklare eder niteliktedir: “Ahmet Mithat’ın, geleneklere bağlı biri olarak bilinmesine rağmen nedense kalıpların dışına taşan bir aykırılığı vardır. Yaşadığı dönemin diğer yazarlarına hiç benzemez. Zaman zaman nereye ait olduğu, tam olarak nerede durduğu anlaşılmaz.” (2014: 9) Esen’in ön sözde değindiği bir diğer kayda değer nokta da bu metnin akademik bir inceleme olmadığı, daha

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Araştırma Görevlisi, ahmetduranarslan@gmail.com

çok yirmi beş senelik Ahmet Mithat çalışmasının Esen’de kalan iz ve etkilerinin bir çeşit tezahürü olduğu vurgusu. Esen’in kendi deyimiyle bu kitap, 21. yüzyılın başında bir kadın Türk edebiyatı araştırmacısının Ahmet Mithat’ta gördüklerini işlemektedir (10). Yirmi beş senedir devam eden Ahmet Mithat çalışmalarının Esen’deki izleri, etkileri kitabı şekillendirdiği için metin, çoğu zaman mesafeli ve nesnel bir üslubun hâkim olduğu akademik çalışmalardan ziyade daha çok sohbetimsi ve samimi bir deneme tarzına yaklaşmaktadır. Yazar, metin boyunca ele aldığı sorunsalları sade ve rahat bir üslupla dile getirmiş ve böylelikle edebî dünyanın epistemik cemaatine ait olan mesafeli, “üst dil”i kırarak onu âdeta herkesin erişimine açmıştır. *Edebiyat Ne İşe Yarar?* adlı kitabında Rita Felski de “edebiyatın benzersizliği, edebiyatı edebiyat olarak okumak” (2010: 13-14) gibi söylemlerin edebiyata değer katmaktan çok zarar verici nitelikte olduğunu, bu gibi ifadelerin edebiyatın üzerine asılmış “yasaklayıcı bir ‘Dokunmayınız!’ tabelası” (14) görevi görerek insanları edebiyattan uzaklaştıran bir yapıda olduğunu savunur. Felski’ye göre metinleri kutsallaştırarak öpüp duvara asmaktan kaçınmak gerekir. Bu bağlamda, *Hikâye Anlatan Adam: Ahmet Mithat*’taki Esen’in üslubu ve bu konudaki düşünceleri de Felski’ye yaklaşır. Kitap, Ahmet Mithat üzerine bugüne kadar bilimsel kaygı ve üslupla hazırlanmış çeşitli makale, tez, kitap vb. çalışmalardan yorulan okur için âdeta alternatif bir okuma biçimi sunar.

Eser “Giriş”, “Ahmet Mithat Kimdir?”, “Ahmet Mithat ve Yazdıkları”, “Ahmet Mithat’ta Anlatım”, “Eğlencelikler” ve “Ahmet Mithat Kaynakçası” olmak üzere altı genel başlıktan oluşur. Kitabın “Giriş” bölümünde Nüket Esen, Ahmet Mithat’ın yıllar boyunca özellikle siyasal ve tarihsel nedenlerden dolayı görmezden geldiğini, onun “avam” ve “efendi” gibi sıfatlar aracılığıyla sınıfsal ayrımcılığa tabi tutulduğunu, ona hak ettiği değer verilmediğini savunmakta, bu yüzden de ona karşı iade-i itibar arayışında gözükmektedir. Ayrıca bu bölümde genel olarak Türk edebiyatı tarihinin hâkim politik kanonlara göre şekillenmesi, “Türk Edebiyatında İlkler” başlığının siyasal etmenlere bağlı olarak belirlenmesi, edebî metinlerin içeriklerine göre değil de yazarlarının dünya görüşlerine ve cinsel/politik vb. kimliklerine göre değerlendirilmesi, başka bir deyişle statükocu yaklaşımın edebiyata tahakkümü eleştirilmektedir.

“Ahmet Mithat Kimdir” adlı bölümde, yazarın yaşam öyküsü genel hatlarıyla çizilmeye çalışılmaktadır. Fakat bu kısımda mesafeli anlatımlardan ziyade Ahmet Mithat’a benzer şekilde yine samimi, sohbetimsi bir üslup benimsenmiştir. Ayrıca bu bölümün sonuna konulan yazarın yaşamı ve yazı çalışmalarını gösteren ayrıntılı kronoloji de Ahmet Mithat’ın hayat/yazın hikâyesini anlama ve anlamlandırma süreçlerini kolaylaştırması açısından işlevseldir. “Ahmet Mithat ve Yazdıkları” bölümü ise incelemenin en uzun ve en ayrıntılı bölümünü oluşturur. Esen’in, Ahmet Mithat’ın kurmaca ve kurmaca dışı olarak

Ahmet Mithat Efendi

yazdığı eserlerinden seçtiği bazı metinleri içerik, üslup ve anlatım teknikleri açısından irdelediği bu bölüm, kitaptaki yapının gövdesini teşkil eder. Bu bölümde ağırlıklı olarak Ahmet Mithat'ın zamanla değişip dönüşen kadın algısı başta olmak üzere yazarın sürekli bir arayış, yenilik peşinde olması itibarıyla kazandığı “öncü” rolü, onun okuru ile olan münasebeti gibi konular masaya yatırılır ve yazarın hayatı ile yazdıkları arasında çeşitli bağlantılar kurulur.

“Ahmet Mithat'ta Anlatım” bölümüne gelindiğinde Ahmet Mithat anlatılarının yapısal özelliklerinin etraflıca incelendiği görülür. Yazarın sabit bir anlatım tarzı gütmeyeceği, tam tersine eserlerinde çok çeşitli anlatım teknikleri deneyen bir tavrının olduğu vurgulanır. Yine bu kısımda Ahmet Mithat'ın anlatılarının giriş bölümleri, yazarın gerçeklik algısı, zamanı kullanışı ve okuruyla ilişkisi çözümlenir. Esen, bir diğer bölüm olan “Eğlencelikler”de, Ahmet Mithat'ın, eğlendirerek okurun ilgisini canlı tutmak amacıyla yazdığını düşündüğü nükteli pasajları bir araya getirir ve dikkat çekici bir bölüm oluşturur. Kitabın kapanışını ise daha önce çeşitli değişiklik ve düzenlemelerle yayımlanmış olan “Ahmet Mithat ve Kaynakçası” başlıklı bölüm yapar. Esen bu kısımda, anlatının uzunluğuna göre yapılan geleneksel tür sınıflandırmalarının sorunlu olduğunu belirterek anlatı uzunluğundan ziyade hikâyenin plotunun giriftleşme, zenginleşme derecesinin önemli olduğunu vurgular ve bunları dikkate alarak “sınıflandırma denemesi” adını verdiği yeni bir öneri sunar.

Peki, “giriş” bölümünde ağırlıklı olmak üzere kitabın neredeyse tamamına sirayet eden “iade-i itibar” meselesi, kitapta ne şekilde tezahür eder? Esen, kitabının çoğu yerinde Ahmet Mithat'ın gerek içerik gerek üslup gerekse de kullandığı anlatım teknikleri açısından “araştırmacı, yenilikçi, öncü” bir yanının olduğunu altını keskin çizgilerle tekrar tekrar çizer. Esen'in buradaki amacı, nitelikten ziyade niceliğe önem vermekle suçlanan Ahmet Mithat'ın tek endişesinin salt üretim olmadığını göstermektir. Esen'e göre o, kaleme aldığı anlatıların sayısal verilerine saplı kalmaz, niteliği de önceleyerek yeni söylem biçimleri doğurmaya çalışır. Özellikle yazarın denediği farklı anlatım teknikleri ve onlar sayesinde ulaştığı çok yönlü, zengin anlatım olanakları, Esen'in dikkatini çeken temel noktalardandır. Bu bağlamda Esen, savını daha somut kılmak adına, Ahmet Mithat'ın “Ölüm Allah'ın Emri” (1873) adlı eserinde kullandığı geriye dönüş (*flashback*) ve ileri atlayışlarla (*flashforward*) bezeli parçalı anlatımdan, *Karı Koca Masalı*'ndaki (1875) metinsel Ahmet Mithat ile farazi okurun karşılıklı konuşmasına dayanan anlatımdan, *Dürdane Hanım*'daki (1882) otoritesizleştirilmiş

anlatıcı ile gerçeğin sorunsallaştırılmasını merkeze alan anlatımdan ve *Müşahadat*'taki (1891) "deneysel cesaret romanı" (2014: 74) anlatımından çeşitli örnekler sunarak Ahmet Mithat'ın "yenilikçi" yönünü gösterme niyetindedir. Esen'in incelediği yazar üzerinde durduğu bir diğer nokta da "ilklerin adamı Ahmet Mithat" vurgusu. Esen, Ahmet Mithat'ın Türk edebiyatında ilk köy hikâyesini (*Bahtiyarlık*-1885), ilk cinayet romanını (*Esrar-ı Cinayat*-1884), ilk bilim kurgu romanını (*Fenni Bir Roman yahut Amerika Doktorları*-1888) yazdığının, kadın sorunlarına ilk onun eğildiğinin, bunun yanında anı, seyahatname ve monografi gibi birçok edebî türün de ilk örneklerini onun verdiğinin altını çizer. Ayrıca Esen, Ahmet Mithat'ın Batılı yeni türlerde eser verme kaygısının önemine vurgu yaparak onun "öncü" kişiliğine bir kez daha işaret eder. Esen'in "Ahmet Mithat'ta Anlatım" bölümünü bitirdiği cümle, onun yazara yönelik bütün eleştirileri göğüsleyip belki de tüm edebiyat âlemine yazar için bir iade-i itibar çağrısı yaptığı pasaj görünümündedir:

"Evet, yazdıkları majör edebiyat eserleri değil, kendisi entelektüel değil, üst sınıftan değil, siyasi ve ahlaki seçimleri beğenilmeyebilir, bazı hâllerine bakarak kaba olduğu bile söylenebilir. Ama yazar olmak, edebiyatçı sayılmak için neden bunlar şart olsun ki?" (148)

Esen'in bu incelemesini Ahmet Mithat üzerine yapılmış diğer inceleme ve araştırmalardan ayıran bir diğer önemli nokta da kitapta etraflıca işlenen "Ahmet Mithat'ın kadın algısı" konusudur. Esen, Ahmet Mithat'ın kırk senelik yazın hayatı boyunca kadınlarla ilgili birbiriyle çatışan, tutarsız düşünceleri ile zamanla farklılaşan kadın algısını sorunsallaştırmaktadır. Bu bağlamda Esen, Ahmet Mithat'ın kadınlarla ilgili çelişkili düşüncelerini, genel olarak onun yazın hayatının başlarında kaleme aldığı "Felsefe-i Zenan" (1870) ve *Karı Koca Masalı* (1875) eserleri ile yazın hayatının ileriki safhalarında yazdığı *Hayal ve Hakikat* (1892), *Taaffüf* (1895) ve *Jön Türk* (1910) metinleri üzerinden incelemiş ve tartışmaya açmıştır. Metnin karakteristik özelliklerinden birisi de Ahmet Mithat'la ilgili "yanlış bilinenleri" düzeltme ve "bilgisel eksiklikleri" giderme çabasıdır. Esen, Ahmet Mithat'ın yaşamı ve yazdıkları arasında kurulan "usulsüz" bağlantılar, onun çeviri olmayan eserlerinin çeviri sanılması, metnlerinin türsel açıdan sınıflandırılması ve Latin alfabesine aktarılması ile ilgili yapılan "hatalara" değinerek bu gibi soru(n)lara çeşitli cevaplar arar.

Görüldüğü üzere 19. yy. sonu 20. yy. başı Türk edebiyatının en velut yazarlarından biri olan Ahmet Mithat üzerine çalışmalarını sürdüren Esen'in, yazar hakkında yayımlanan bu

son eseri; içerik, üslup ve anlatsal stratejileri açısından bu alanda yapılmış diğer araştırmalardan farklı bir yerde konumlanmaktadır. Esen'in okurla arasına sınır koyup çit çekmeyen, otorite kaygısı gütmeyen, mesafesiz ve samimi üslubu, okuru metne yaklaştıran temel noktalardandır. Bu metin, Ahmet Mithat'la ilgili tartışılan noktalara yönelik sadece çeşitli saptama ve tespitler getirmemesi, aynı zamanda bahsi geçen soru(n)lara birtakım öneri ve cevaplar sunması itibarıyla da dikkat çekicidir. *Hikâye Anlatan Adam: Ahmet Mithat* adlı eserin, hem yazar üzerine yapılmış çalışmalara farklı bir perspektiften bakma deneyimi yaşatması hem de alan içi-alan dışı gibi herhangi bir kategorisel ayırım yapmadan her izler kitleye hitap etmesi itibarıyla da edebiyat çalışmaları arasında önemli bir yer teşkil ettiği kanaatindeyim.

Kaynakça

Esen, Nüket (2014). *Hikâye Anlatan Adam: Ahmet Mithat*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Felski, Rita (2010). *Edebiyat Ne İşe Yarar?* Çev. Emine Ayhan. İstanbul: Metis Yayınları.